

УДК 614.253.5(100)
МРНТИ 76.75

А.М. ҚУАНАЙ, Л.С. ЕРМУХАНОВА, И.Т. АБДИКАДИРОВА, С.Т. ТАЖБЕНОВА,
Ж.А. ДОСТАНОВА, Д.М. ШАШТЫГАРИНА

ӘЛЕМНІҢ ӘРТҮРЛІ ЕЛДЕРІНДЕГІ КЕҢЕЙТІЛГЕН МЕЙІРГЕРЛІК ТӘЖІРИБЕНІ ЗЕРТТЕУ: ӘДЕБИ ШОЛУ

Марат Оспанов атындағы Батыс Қазақстан медицина университеті, Ақтөбе, Қазақстан

Қуанай А.М. – <https://orcid.org/0000-0001-9173-3848>
Ермуханова Л.С. – <https://orcid.org/0000-0001-7703-9649>
Абдикадилова И.Т. – <https://orcid.org/0000-0003-2762-684X>
Тажбенова С.Т. – <https://orcid.org/0000-0002-4073-0070>
Достанова Ж.А. – <https://orcid.org/0000-0001-8927-2958>
Шаштыгарина Д.М. – <https://orcid.org/0000-0002-3860-4075>

Библиографиялық сілтеме:

Қуанай АМ, Ермуханова ЛС, Абдикадилова ИТ, Тажбенова СТ, Достанова ЖА, Шаштыгарина ДМ. Әлемнің әртүрлі елдеріндегі кеңейтілген мейіргерлік тәжірибені зерттеу: әдеби шолу. *Gylym aliandy*. 2024;1(2):43-50.

Citation:

Kuanai AM, Ermukhanova LS, Abdikadirova IT, Tazhbenova ST, Dostanova ZhA, Shashtygarina DM. Exploring Advanced Nursing Practice Across the Globe: A Literature Review. *Gylym aliandy*. 2024;1(2):43-50.

Библиографическая ссылка:

Қуанай АМ, Ермуханова ЛС, Абдикадилова ИТ, Тажбенова СТ, Достанова ЖА, Шаштыгарина ДМ. Изучение расширенной сестринской практики в разных странах мира: обзор литературы. *Gylym aliandy*. 2024;1(2):43-50.

Әлемнің әртүрлі елдеріндегі кеңейтілген мейіргерлік тәжірибені зерттеу: әдеби шолу

А.М. Қуанай, Л.С. Ермуханова, И.Т. Абдикадилова, С.Т. Тажбенова, Ж.А. Достанова, Д.М. Шаштыгарина
Марат Оспанов атындағы Батыс Қазақстан медицина университеті, Ақтөбе, Қазақстан

Мақала кеңейтілген мейіргерлік тәжірибенің әлемнің әртүрлі елдерінде дамуына бағытталған. Әртүрлі елдердегі кеңейтілген мейіргерлік тәжірибені зерттеу денсаулық сақтау саласындағы зерттеулердің өзекті тақырыбы болып табылады. Кеңейтілген мейіргерлік практика – бұл мейіргерлердің әдетте дәрігерлер орындайтын медициналық процедуралар мен функциялардың кең ауқымын орындау мүмкіндігі бар денсаулық сақтау үлгісі. Кеңейтілген мейіргерлік тәжірибенің принциптерін, олардың денсаулық сақтау жүйесіндегі ролін, мамандықтағы жаңалықтарды, мейіргерлердің жаңа рөлдерін және денсаулық мамандықтарындағы өзгерістерді талқылай отырып, алдыңғы қатарлы тәжірибедегі негізгі функциялары мен міндеттерін қарастырады. Пациенттерге медициналық қызмет көрсету сапасын жақсарту және мейіргерлерге кәсібилігін жақсарту үшін әртүрлі елдерде қолданылатын табысты модельдер мен инновацияларды талдайды және осы саланың тарихы мен эволюциясы, кеңейтілген мейіргерлік практиканың негізгі принциптері мен құндылықтары, сондай-ақ оның пациенттердің денсаулық деңгейі мен өмір сапасына әсері талданады. Осы саладағы зерттеу әртүрлі елдердегі кеңейтілген мейіргерлік тәжірибеге көзқарастардағы айырмашылықтарды анықтауға, сондай-ақ денсаулық сақтаудың нақты үлгілерінің тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді. Әлемнің әртүрлі елдеріндегі кеңейтілген мейіргерлік тәжірибені зерттеу бойынша зерттеулер, сонымен қатар мейіргерлердің білімі мен дайындығын жақсарту және олардың кәсіптік әсері мен танылуы туралы ұсыныстар бере алады. Мақалада мейіргерлердің озық тәжірибеге қойылатын талаптары, сондай-ақ әртүрлі елдердегі табысты тәжірибенің мысалдары туралы өзекті ақпарат бар. Басқа елдердің тәжірибесін талдай отырып, ең жақсы тәжірибелерді анықтауға және оларды медициналық көмектің сапасын жақсарту үшін жергілікті деңгейде қолдануға болады. Жалпы, бұл тақырыпты зерттеу Денсаулық сақтау жүйесін дамыту және халыққа сапалы медициналық көмектің қолжетімділігін арттыру үшін үлкен маңызға ие.

Негізгі сөздер: мейіргер, кеңейтілген тәжірибе мейіргері, жалпы тәжірибелі дәрігер, алғашқы медициналық-санитарлық көмек

Exploring Advanced Nursing Practice Across the Globe: A Literature Review

А.М. Kuanai, L.S. Ermukhanova, I.T. Abdikadirova, S.T. Tazhbenova,
Zh.A. Dostanova, D.M. Shashtygarina
Marat Ospanov West Kazakhstan Medical University, Aktobe, Kazakhstan

Қуанай
Арухан Ментайқызы
e-mail: kuanai.a.a@mail.ru

Received/
Келіп түсті/
Поступила:
08.04.2024

Accepted/
Басылымға қабылданды/
Принята к публикации:
07.06.2024

© 2024 The Authors
Published by Marat Ospanov West Kazakhstan
Medical University

This study delves into the evolution of advanced nursing practice worldwide. Investigating advanced nursing practice across different countries is a pertinent topic in healthcare research. Advanced practice nursing embodies a healthcare paradigm wherein nurses undertake a broader scope of medical procedures and responsibilities traditionally performed by physicians. The article examines the fundamental roles and responsibilities of advanced practice nurses, delineating their significance in the healthcare continuum, advancements within the profession, emerging nursing roles, and shifts in healthcare dynamics. It analyzes successful models and innovations implemented in various countries to enhance patient care quality and the professional impact of nursing. Additionally, it scrutinizes the historical development and progression of the field, core principles and values underpinning advanced nursing practice, and its profound influence on patient health and well-being. Research in this domain facilitates the identification of divergent approaches to advanced nursing practice worldwide and enables the assessment of the efficacy of specific healthcare models. Moreover, global research on advanced nursing practice may furnish recommendations for enhancing nursing education and training, as well as bolstering the recognition and impact of the profession. The article furnishes contemporary insights into the educational prerequisites for advanced practice nurses, alongside exemplars of successful practices across different nations. By scrutinizing international experiences, optimal practices can be discerned and localized to ameliorate healthcare quality at the grassroots level. In essence, delving into this subject holds paramount importance for healthcare system development and augmenting the accessibility of quality medical services to the populace.

Keywords: nurse, advanced practice nurse, general practitioner, primary care

Изучение расширенной сестринской практики в разных странах мира: обзор литературы

А.М. Куанай, Л.С. Ермуханова, И.Т. Абдикадилова, С.Т. Тажбенова, Ж.А. Достанова, Д.М. Шаштыгарина

Западно-Казахстанский медицинский университет имени Марата Оспанова, Актобе, Казахстан

Статья посвящена развитию расширенной сестринской практики в различных странах мира. Изучение данной темы является актуальной в области здравоохранения. Расширенная сестринская практика представляет собой модель здравоохранения, в которой медицинские сестры имеют возможность выполнять более широкий спектр медицинских процедур и функций, обычно выполняемых врачами. Рассматриваются основные функции и обязанности медсестер расширенной практики, также обсуждаются принципы работ медсестер и их роль в системе здравоохранения, динамика развития, изменения в медицинских профессиях и новые роли медсестер. Анализируются успешные модели и инновации, применяемые в различных странах для повышения качества медицинского обслуживания пациентов и повышения профессионального воздействия на медсестер. Также анализируются история и эволюция данной области, основные принципы и ценности расширенной сестринской практики, и ее влияние на уровень здоровья и качества жизни пациентов. Исследование этой области медицины позволяет выявить различия подходов к расширенной сестринской практике в разных странах, и оценить эффективность конкретных моделей здравоохранения. Эти исследования также могут предоставить рекомендации по улучшению образования и подготовки медицинских сестер, и признание их профессии.

Данная научная работа содержит актуальную информацию о требованиях к образованию медсестер передовой практики, а также о примерах успешной практики в различных странах. Анализируя опыт других стран, можно выявить лучшие практики, и применить их на местном уровне для повышения качества медицинской помощи. В целом изучение данной темы имеет большое значение для развития системы здравоохранения и повышения доступности качественной медицинской помощи населению.

Ключевые слова: медсестра, врач общей практики, медсестра передовой практики, первичная медико-санитарная помощь

Кіріспе

Алғашқы медициналық - санитарлық көмектегі (АМСК) жұмыс жүктемесі мен кадрлық қиындықтар

мейіргерлердің ролін кеңейтудегі өсіп келе жатқан халықаралық тенденцияның негізгі факторлары болып табылады [1]. 2020 жылы Дүниежүзілік денсаулық

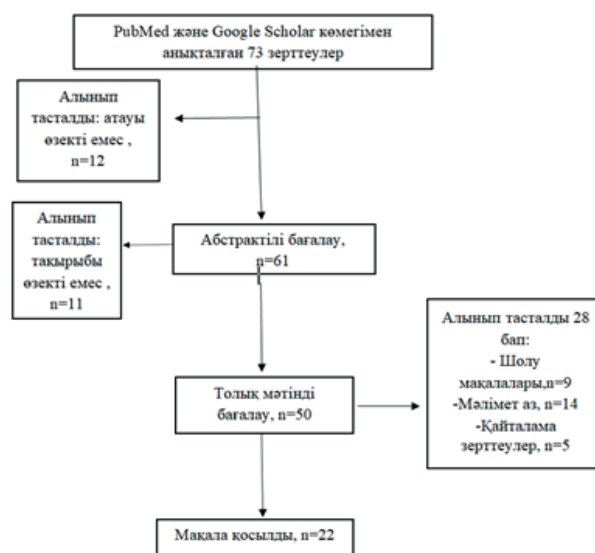
сақтау ұйымы пациенттерге күтім көрсету қажеттіліктерін жақсырақ қанағаттандыру үшін барлық мейіргерлік рөлдерді, соның ішінде кеңейтілген тәжірибе мейіргерлерін, кеңейтуге және көбірек тануға шақырды [2]. Кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері – теңсіздіктерді азайту және бүкіл әлем бойынша жоғары сапалы медициналық көмекке қолжетімділікті қамтамасыз ету үшін оңтайландырылатын сарапшылық білімі мен көшбасшылық дағдылары бар мейіргерлер [3]. Жалпы тәжірибелік дәрігерлердің тапшылығын және медициналық көмектің сапасын арттыру стратегияларын ескере отырып, көптеген елдер кеңейтілген тәжірибе мейіргерлерін қамтитын кәсіби аралық күтім үлгілерін енгізді [4]. «Бірлесіп басқару» бір пациенттің денсаулығын сақтауды басқаруға қажетті барлық тапсырмалар үшін жауапкершілікті бөлісетін екі бастапқы медициналық көмек маманы (тәжірибеші мейіргер және дәрігер) ретінде анықталады. Бұл міндеттер пациенттерге, мысалы, жедел немесе созылмалы ауруға баруды қамтуы мүмкін; дәрілік заттарды толықтыру сияқты фармакологиялық басқару; диагностикалық тестілеу; науқасты аурудың алдын алу немесе тәуекелді азайту туралы оқыту; және зертханалық мәндерді интерпретациялау және сынақ нәтижелеріне негізделген сыртқы пациенттерді жіберу сияқты пациенттерді бақылау. «Бірлесіп басқару» сонымен қатар күтімді үйлестірумен байланысты әкімшілік ауыртпалықты бөлісуді, мүгедектік немесе жұмысқа орналасу құжаттары сияқты құжаттарды рәсімдеуді және пациенттерден немесе күтім көрсетушілерден телефон қоңырауларына жауап беруді қамтиды. «Бірлесіп басқару» жұмыс жүктемесін азайту кейінірек дәрігердің шамадан тыс жүктемесін, күйігу және шаршауын болдырмайды. Бірлескен басқаруы сонымен қатар мейіргер ісі мен медицина арасындағы ынтымақтастыққа мүмкіндік береді және ең жақсы күтім тәжірибесі мен білімін біріктіру арқылы қол жеткізіледі. Ынтымақтастық сонымен қатар топ мүшелерінің моральдық деңгейін жақсартады және тиімді нәтижелерге әкеледі [5]. Мақаланың мақсаты әртүрлі елдердегі кеңейтілген тәжірибе мейіргерінің рөлі мен қызметінің дамуына назар аудару, сонымен қатар оның функцияларын, міндеттерін, дағдыларын талдап, жұмыс ерекшеліктерін талдау.

Материалдар мен әдістер

Кешенді іздеу стратегиялары әртүрлі дерекқорларда электрондық іздеуде әзірленді және Pubmed, Medline, Google Scholar, Scopus дерекқорлары пайдаланылды. Іздеуде келесі кілт сөздер: кеңейтілген тәжірибе мейіргері, мейіргер, АМСК, қоғамдық денсаулық сақтау, жалпы тәжірибелі дәрігер қолданылды. Іздеуді кеңейту үшін іздеу сөздері және сөз тіркестері логикалық операторлардың көмегімен біріктірілді. Сонымен қатар, барлық тиісті мақала түпнұсқасының және шолу мақалаларының әдебиеттер тізімінде қосымша сілтемелерді қолмен іздеу жүргізілді. Біздің әдеби шолуымыз әртүрлі тілдерде жарияланған зерттеулермен жазылған.

Нәтижелер

Зерттеуге Pubmed, Google Scholar, Scopus көмегімен 73 мақала алынды. Атауы өзекті болмауы себебінен 12 мақала алынып тасталды. 61 мақала абстракттілі бағалау жүргізу кезінде 11 мақаланы тақырыбының өзекті болмауы салдарынан 50 мақалаға дейін қысқартылды. Әрі қарай толық мәтінді бағалауда 28 мақаланы, оның ішінде: 9 мақала шолу мақаласы болғандықтан және мәліметтердің аз болуына байланысты 14 мақала, қайталама зерттеу деп танылған 5 мақаланы алып тастадық. Соңында 22 мақала мен баспалар толық талданды. Мақалада әлемдегі кеңейтілген тәжірибе мейіргерінің ерекшеліктері мен қызметінің айырмашылығы және тағы да басқа бірқатар мәселелері анықталды. Дереккөздер шет елдік баспалар мен журналдардан алынды. Әдеби шолу негізінде әлемдегі кеңейтілген мейіргерлік тәжірибе тақырыбына байланысты жазылған әртүрлі елдердегі мақалалар қаралып, нәтижесінде 10 елдің мақалалары таңдалып алынды (сурет).

Сурет. Зерттеудің Блок-схемасы

Талқылау

Кеңейтілген тәжірибе мейіргері танылған төрт рөлдің бірі бойынша оқытылады: тәжірибе мейіргері, сертификатталған мейіргер-акушер, клиникалық мейіргер-маман және сертификатталған тіркелген мейіргер анестезиолог. Бастапқы мейіргерлік білімі мен лицензиясынан басқа, барлық лауазымдар магистратура немесе докторлық дәрежесін және сертификаттауды талап етеді. Сертификатталған акушер-мейіргерлер әйелдерге алғашқы және гинекологиялық көмек көрсетеді және репродуктивті денсаулықты сақтауға, сондай-ақ босанғанға дейінгі және босанғаннан кейінгі күтімге қатысады. Сертификатталған тіркелген мейіргер-анестезиологтар әртүрлі жағдайларда анестезияның әртүрлі түрлерін жүргізеді. Олар алғашқы медициналық көмек көрсету мекемелерінде ауырсынуды емдеу қызметтерін ұсына алады және де педиатриялық, акушерлік, хирургиялық

және стоматологиялық мекемелерде жұмыс істей алады. Клиникалық мейіргер-мамандар мен тәжірибе мейіргерлері бастапқы екі лауазымға қарағанда кеңірек тәжірибеге ие. Олардың рөлі көбінесе күрделі пациенттерді басқаруды және медициналық көмекті біріктіруді қолдауды қамтиды және олар белгілі бір популяцияға, денсаулыққа немесе жағдайларға мамандануы мүмкін [6]. Тәжірибе мейіргерлері - бұл магистр немесе докторантура дәрежесі бар тіркелген мейіргерлер, олардың қызмет саласы әдетте пациенттерге күтім жасау жоспарын диагностикалау мен жүзеге асыруды қамтиды; тәжірибе саласына қатысты ережелер дәрігердің емделу және дәрі-дәрмектерді тағайындау қажеттілігіне қатысты айтарлықтай өзгереді [7]. Саясаткерлер мен жұртшылық АМСК көрсету саласында мейіргерлердің қатысуын кеңейтуді қолдады, дегенмен мейіргерлер мен дәрігерлер арасындағы бірлескен басқару қатынастары нашар анықталған. Тәжірибе мейіргерлерінің көпшілігін АМСК клиницисті етіп тағайындайтындықтан және дәрігердің бақылауынан тәуелсіз жұмыс істейтіндіктен, мейіргер мен дәрігердің бірлескен басқаруын анықтайтын нәрсеге көбірек назар аудару қажет [8]. Бұл мақалада кеңейтілген мейіргерлік тәжірибе ұғымы, жіктелісі және оның әртүрлі елдердегі айырмашылықтарын зерттейміз.

Қытайдағы мейіргер ісі үздіксіз даму жағдайында. Қытайда кеңейтілген тәжірибе мейіргері «сараптамалық білім базасын, күрделі шешім қабылдау дағдыларын және кеңейтілген тәжірибеге клиникалық құзыреттілікті игерген, тіркелген мейіргер ретінде анықталады, оның сипаттамалары: практикаға құқығы бар контекстпен анықталады. Бастапқы деңгей үшін магистр дәрежесі ұсынылады». Бұл анықтамада кеңейтілген тәжірибе мейіргері негізгі мейіргерлік тәжірибеге негізделген білімі, дағдылары және тиісті білім беру дайындығы болуы керек деп танылады. Білім беру саласында жоғары деңгейдегі кеңейтілген тәжірибе мейіргері магистратура деңгейінде немесе одан жоғары білім алуы керек, жүйелік деңгейдегі мәселелерді қарастыруы керек және қызметтерді дамыту мен клиникалық зерттеулерде жетекші рөл атқаруы керек. Тәжірибе мейіргерінің құзыреттілігі уақыт өте келе қалыптасады және жинақталады. Әрбір деңгейге тәжірибе мен білімнің үйлесімі арқылы қол жеткізіледі. Тіркелген жаңадан келген мейіргер науқасқа тікелей күтім көрсету және күнделікті жағдайларды басқару үшін қажетті кәсіби құзыреттіліктері бар. Мейіргер алғашқы бірнеше жылда тәжірибе жинақтағандықтан, ол бір мамандыққа орналасып, арнайы маманданған мейіргер болуға дайындалу үшін курстардан өтуі мүмкін. Мейіргер кеңейтілген тәжірибе мейіргері деңгейіне көтерілуі үшін оның кемінде 6 жылдық тәжірибесі болуы керек. Білім деңгейі әдетте магистратура деңгейінде болады, оқу бағдарламасы тек мамандыққа қатысты салаларды ғана емес, сонымен қатар мейіргерді кеңірек білім базасымен және аналитикалық ойлаумен толықтыратын жалпы компоненттерді қамтиды. Ол

бірте-бірте өзіндік ойлауын көрсететін және өзгерістер әкелетін көшбасшыға айналады. Кеңейтілген тәжірибе мейіргері өз рөлін атқара отырып, маман білімін игерген сайын, ол қызметтерді дамыту мен көрсетуді қалыптастыруда көшбасшылықты өз мойнына алып, жоғары деңгейге көтеріледі [9]. Вонг және басқалары кеңейтілген мейіргерлік тәжірибеге үш аспектіде үлес қосты: пациентке қатысты, қызмет көрсетуге және кәсіпке қатысты аспектілер. Пациенттер тарапынан кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері күрделі жағдайларды басқара алатын және симптомдарды басқаруға, асқынулардың алдын алуға және денсаулықты жақсартуға байланысты жақсартылған нәтижелерге ықпал ете алатын клиникалық жетекшілер болып табылады. Қызмет көрсету деңгейінде кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері пациенттердің күтімге қолжетімділігін арттыра алады, күту уақытын қысқартады және пациенттің денсаулығы мен қалпына келуін жақсарту үшін дәлелді тәжірибені қамтамасыз ете алады. Кәсіби деңгейде кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері тәлімгер ретінде әрекет етеді және клиенттерге жақсырақ қызмет көрсету үшін арнайы аймақтарды құрады [10].

Кореяның кеңейтілген мейіргерлік тәжірибесі басқа елдердегі жүйелерден айырмашылығы, заңды түрде анықталған атақтары, біліктіліктері және кеңейтілген тәжірибе мейіргерінің дамуына белсенді ықпал ететін дәйекті білім беру бағдарламасы болды. Дегенмен, клиникалық жағдайларда кеңейтілген тәжірибе мейіргері рөлін атқаратын мейіргерлерге сұраныстың артуына қарамастан, кеңейтілген тәжірибе мейіргері ретінде жұмыс істейтін және сертификатталған мейіргерлердің саны тұрақты түрде азайып келеді. Бұл құбылыстың негізгі себебі-институционалдық қолдаудың болмауы; мысалы, практика саласы үшін құқықтық негіздердің болмауына байланысты лицензияланбаған медициналық практикаға қатысты бірнеше рет келіспеушіліктер туындады; және кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері көрсеткен мамандандырылған көмек үшін Ұлттық медициналық сақтандыру төлемдерінің болмауы. Оңтүстік Кореяда кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері 13 салада маман болу үшін оқытылады: қоғамдық денсаулық сақтау, мейіргерлік анестезия, үйде күтім жасау, психиатриялық мейіргер ісі, инфекциялық бақылау, денсаулық және қауіпсіздік, жедел медициналық көмек, геронтологиялық мейіргер ісі, критикалық күтім, хоспис күтімі, онкологиялық науқастарды күту, клиникалық күтім, мейіргер ісі және педиатриялық мейіргер. Бірақ олардың қолдану аясы нақты бөлінбеген, бұл олардың білім беру бағдарламаларының көптеген бағыттары мен негізгі құзыреттерінің бір-біріне сәйкес келуіне әкеледі. Сондай-ақ, кеңейтілген мейіргерлік тәжірибе бойынша өтемақы қанағаттанарлықсыз және оқу жүктемесі басқа магистратура бағдарламаларына қарағанда жоғары екені анықталды, бұл мейіргерлік істің кеңейтілген мейіргерлік тәжірибесіне түсуге ынтасын төмендетеді [11].

АҚШ-тың алғашқы медициналық-санитарлық жүйесі АМСК дәрігерлерінің жетіспеушілігі бар пациенттердің өсіп келе жатқан санына көмек көрсету қажеттілігіне байланысты үлкен жүктемені бастан кешіруде. Кейбір саясаткерлер бұл шиеленісті жеңілдетуге көмектесу үшін алғашқы медициналық көмек көрсетуде кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері мен дәрігердің пациенттерді бірлесіп басқаруды ұсынды. [12]. Америка Құрама Штаттарында кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері магистр дәрежесіне немесе одан жоғары дәрежеге ие және төрт түрлі санатқа бөлінеді: сертификатталған тіркелген мейіргер-анестезиолог, сертификатталған мейіргер-акушер, клиникалық мейіргер-маманы және сертификатталған тәжірибе мейіргері. Сертификаттау магистр дәрежесінің иегерлеріне олардың клиникалық саладағы көп жылдық жұмыс тәжірибесі негізінде беріледі [13]. Кеңейтілген мейіргерлік тәжірибе алғаш рет АҚШ-та 1960 жылдардың ортасында Колорадо университетінде дәрігерлердің жетіспеушілігін шешу үшін пайда болды. Кеңейтілген мейіргерлік практика кәсібі АҚШ-тың қалалық және ауылдық жерлерінде, әсіресе балаларға арналған алғашқы медициналық көмек көрсетушілердің жетіспеушілігіне байланысты пайда болды. Олар мейіргерлердің балалардың физикалық және психоэмоционалдық дамуы туралы білімін, сондай-ақ даму сынақтары мен бағалау процедураларын басқару, тарихты алу, физикалық тексерулер және кейбір зертханалық процедуралар сияқты дағдыларды жақсартуға арналған бакалавриаттан кейінгі кеңейтілген мейіргерлік тәжірибе бағдарламасын әзірледі. 1972 жылы кеңейтілген тәжірибе мейіргері атағын АҚШ армиясы қабылдады. 1970 жылдардың ортасында кеңейтілген тәжірибе мейіргері рөлі кейбір мемлекеттік медициналық қоғамдар мен мейіргерлік ұйымдардың қарсылығын тудырды және алдыңғы қатарлы тәжірибедегі мейіргерлер, мейіргерлер, дәрігерлер және менеджерлер арасындағы кәсіби қарым-қатынастар күмән тудырды. Осы қарсылыққа қарамастан, кеңейтілген тәжірибе мейіргерінің рөлі өсіп, дами берді [14].

Швейцария кеңейтілген мейіргер тәжірибесі рөлін дамытудың бастапқы сатысында. Швейцариядағы кеңейтілген мейіргер тәжірибесі бойынша зерттеулер сирек кездеседі, әсіресе оның АМСК көрсетудегі рөліне қатысты. Бүкіл әлем бойынша АМСК жүйелері созылмалы аурулардың жоғарылауы және медициналық қызметтерге сұраныстың жоғарылауы бар қартаюға байланысты қиындықтарға тап болады. Сонымен қатар, жалпы тәжірибелік дәрігерлер аз, әсіресе ауылдық жерлерде. Осы проблемаларға қарсы тұру үшін АМСК қайта ойлап табылуда және көптеген елдер кеңейтілген мейіргерлік тәжірибе рөлін енгізіп, дамытты. Алғашқы қадамдар шамамен 20 жыл бұрын жасалғанымен, Швейцария кеңейтілген тәжірибе мейіргері рөлін дамытудың бастапқы сатысында. Шағын қозғалыс алғашқы медициналық көмек көрсетудегі кеңейтілген тәжірибе мейіргерлерінің рөлін кеңейтуге бағытталған; ол бастапқыда жалпы тәжірибелік

дәрігерлердің қатты қарсылығына тап болды, бірақ соңғы жылдары оған барған сайын назар аударып, маңыздылыққа ие болды. Мейіргерлер әлі де АМСК-те алдыңғы қатарда сирек кездеседі, бірақ олардың қатысуы кішігірім жобаларда біртіндеп артып келеді. Қабылданған білім беру стандарттары мен кеңейтілген мейіргерлік тәжірибеге қатысты ережелердің болмауы да олардың тәжірибедегі рөліне кедергі келтіруі мүмкін. Магистр дәрежесін алу қажеттілігіне қатысты кәсіптік ұйымдар арасында консенсус болғанымен, Швейцарияда кеңейтілген мейіргер тәжірибесінің стандартталған бағдарламасы жоқ. Сондай-ақ нормативтік базаны құру бойынша ұлттық мейіргерлік күш-жігерге қарамастан, кеңейтілген мейіргерлік тәжірибенің рөлі мен көлемінің заңды анықтамасы жоқ [15]. Кеңейтілген тәжірибе мейіргерінің күнделікті тәжірибесі үш негізгі тақырыпты қамтиды. Олардың басты назары кеңейтілген клиникалық дағдыларды қамтамасыз ету және пациенттер мен олардың отбасылары үшін қоғамдастық мамандары ретінде қызмет ету болып табылады. Бұл тәжірибелер таза әрекеттермен қоршалған, яғни дәрігерлермен бірге пациенттерге күтім жасау және ұзақ мерзімді күтімге үнемі бару. Іс-әрекеттің сыртқы деңгейі кеңейтілген тәжірибе мейіргерінің рөлін біріктіретін және жеңілдететін және мейіргерлік үлгінің одан әрі дамуын қаталықпен міндетті әрекеттерден тұрады. Кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері өздерінің алдыңғы қатарлы медициналық білімдері мен мейіргерлік тәжірибесін пациентке күтім көрсетудің құндылығын арттыру үшін бейімдейді [16].

Канадада кеңейтілген тәжірибе мейіргерлерді оқытудың бірінші білім бағдарламасы 1967 жылы Галифакстағы Далхаузи университетінде (Жаңа Шотландия) басталды, оның мақсаты – ауылдық жерлерде күтім көрсету. 1970 жылдары Канадалық мейіргерлер қауымдастығы мен Канада медициналық қауымдастығы кеңейтілген тәжірибе мейіргері рөлі мен университеттік бағдарламасын дамытуға қолдау көрсетті. Шамамен 250 кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері оқуды аяқтап, жұмыс істеді, бірақ барлығы 1980 жылдардың басында тоқтатылды. Кеңейтілген тәжірибе мейіргерлерінің рөлі 1990 жылдары денсаулық сақтауды реформалау бағдарламаларының тиімділігі мен профилактикалық алғашқы көмекті арттыруға бағытталған дамуына жауап ретінде қайта пайда болды. Канададағы кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері мейіргер ісі теориясы мен тәжірибесінде, денсаулықты нығайтуда, аурулардың алдын алуда және адамдарға жан-жақты көмек көрсету үшін шешім қабылдау дағдыларында терең білім мен тәжірибеге ие. Олар заңмен бекітілген, реттелген және денсаулық жағдайын кешенді бағалауға, денсаулық мәселелерін диагностикалауға және емдеуге, диагностикалық және скринингтік сынақтардың нәтижелерін тағайындауға және түсіндіруге және дәрі-дәрмектерді тағайындауға рұқсат етілген [14].

Словакиядағы кеңейтілген тәжірибе мейіргері рөлі 1960 жылдардың аяғында пайда болды. Содан бері

рөл бейімделу мен модификациядан өтті. Кеңейтілген тәжірибе мейіргері рөлі Словакиядағы мейіргерлер үшін жаңа және белгісіз рөл болып табылады. Словакияда мейіргерлер өз тәжірибесін кеңейтілген деп қабылдауы төмен. Нәтижелер заңнама мен білімге қатысты болуы мүмкін. Кеңейтілген мейіргер тәжірибесі және оның іргелі табиғаты, теориясы, үлгілері мен философиясы Словакиядағы білім беру процесі мен тәжірибесінің ажырамас бөлігі болып табылмайды. Елеулі олқылықтар мейіргерлерді кеңейтілген тәжірибе рөлдеріне, сәйкес терминологияға, білімге және тәжірибеге оқу және тәжірибелік дайындығына қатысты. Қолданыстағы жарлықтар әрбір мейіргердің рөлін нақты анықтамайды. Осылайша, мейіргерлік рөлдер арасындағы айырмашылықтар анық емес. Тақырыптың кең ауқымын және бұл үлестің сипатын ескере отырып, мейіргер ісін қабылдауға және оның іс жүзінде жұмыс істеуіне әсер ететін барлық факторларды қамту мүмкін емес. Мейіргерлердің кеңейтілген тәжірибе деңгейінде өз тәжірибесін түсіну деңгейі оң, бірақ шектеулі [17].

Австралиядағы кеңейтілген тәжірибе мейіргерлерінің тәжірибесінің деңгейі тіркелген мейіргер тәжірибесінің толық көлемін қамтитын мейіргер ісі болып табылады және осылайша тіркелген мейіргер тәжірибесінің шеңберінен тыс мейіргер тәжірибесінен ерекшеленеді. Австралияда мейіргер ісі және акушерлік қызмет ұлттық деңгейде реттеледі және бұл ереже тіркелген мейіргер, тәжірибе мейіргері және акушер атағын қорғайды [14]. Австралиядағы кеңейтілген мейіргер тәжірибесі ауылдық және шалғай аудандардағы дәрігерлердің жетіспеушілігінен туындады, оларды арнайы оқытылған мейіргерлер алмастыруы мүмкін деп есептелді. Бұл мамандық ауылдық және шалғай аудандардан басқа көптеген салалардағы қызмет олқылықтарын толтыра алатын жоғары деңгейдегі мейіргер рөлінің маңыздылығын дәлелдеді. Ауылдық және шалғай аудандарда кеңейтілген мейіргерлік тәжірибенің пилоттық жобалары, акушерлік, дені сау әйелдерді зерттеу, жедел жәрдем қызметтері, қалалық үйсіз еркектерге көмек көрсету қызметі және жалпы медициналық практика құрылды. Бағалаулар олардың мүмкін екенін және кеңейтілген мейіргерлік тәжірибенің сапалы медициналық қызмет көрсетуде қауіпсіз және тиімді екенін көрсетті. Парламенттің тиісті актілеріне кеңейтілген тәжірибе мейіргерлерінің атағын қорғайтын түзетулер енгізілді. Кеңейтілген тәжірибе мейіргері үшін мейіргер ісі саласындағы бакалавр дәрежесінен тыс білім беру дайындығы талап етілмейді. Алайда, олардың көпшілігінде кем дегенде өз мамандығы бойынша бітірген дипломы бар, ал көпшілігінде магистр дәрежесі бар [18]. Австралияда кеңейтілген тәжірибе мейіргерінің рөлінің өсуі 1990 жылы мейіргерлер конференциясында басталды. 1997 жылы Жаңа Оңтүстік Уэльстің Денсаулық сақтау министрі кеңейтілген тәжірибе мейіргеріне рұқсат беру, білім беру және реттеу бойынша жұмыс жасады. 2001 жылы Жаңа Оңтүстік Уэльстің шалғай

аудандарында алғашқы кеңейтілген тәжірибе мейіргері тағайындалды, ал 2002 жылы Жаңа Оңтүстік Уэльс мегаполистеріне кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері енгізілді. Кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері мейіргер ісін реттеуші органның лицензиясына ие болуы керек және осы атаққа ие болуы керек. Мейіргердің кеңейтілген тәжірибеден өтуіне рұқсат алу үшін қажетті білім деңгейі бүкіл Австралияда енгізілген, дегенмен магистр деңгейінде тенденция бар [14].

Сауд Арабиясы азаматтарының мейіргер мамандығына төмен қабылдануы, өсіп келе жатқан халықпен бірге Сауд Арабиясында мейіргерлердің, әсіресе клиникалық күтімде жоғары білікті мейіргерлердің тапшылығына әкелді. Кеңейтілген тәжірибе мейіргері деп мейіргер ісі саласында жоғары білімі бар мейіргерлері түсіндіріледі. Кеңейтілген тәжірибедегі мейіргерлердің кем дегенде мейіргер ісі бойынша магистр дәрежесі бар, ал көпшілігінде докторлық дәрежесі бар. Кеңейтілген тәжірибедегі мейіргерлер педиатрия, онкология, ауыр медициналық көмек немесе әйелдер денсаулығы сияқты белгілі бір салада мамандануы мүмкін. Кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері ерекше қажеттіліктері бар науқастарға күтім көрсету және емдеуді қамтамасыз ету үшін білімі мен тәжірибесіне ие. Олар денсаулық сақтау жүйесінің маңызды қорғаушылары болып табылады және ауылдық және қалалық жерлерде, жеке секторда, ауруханаларда және қарттар үйлерінде тәжірибенің көптеген түрлеріне біріктірілген. Кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері денсаулық сақтау қызметтеріне қолжетімділікті жақсартуда, әсіресе күрделі медициналық жағдайы бар адамдар үшін маңызды рөл атқарады. Олар қоғамның қажеттіліктерін ескере отырып, өз кәсібін дамытты және медициналық көмекке мұқтаж адамдарға тарихи қолжетімді болды, маргиналды тұрғындарға алғашқы медициналық көмек көрсетеді. Мейіргер ісі бойынша білім беру бағдарламалары 40 жыл бойы ұсынылып келе жатқанымен, ауруханалық білімнен бакалавриат колледжі мен магистратура бағдарламаларына көшкеннен кейін кеңейтілген мейіргерлік тәжірибені алға жылжытуға бағытталған жоғары оқу орнынан кейінгі университеттік білім шектеулі. Мейіргер ісі бойынша магистрлік бағдарламалар өте аз және олардың көпшілігі ғылым магистрлік бағдарламалары болып табылады, олардың оқу бағдарламасы зерттеуге негізделген және мейіргер ісін басқару мен білім беруге бағытталған. Қазіргі уақытта клиникалық тәжірибеде екі жаңа бағдарлама ұсынылады: біреуі қарқынды терапия бөлімшелерінде мейіргер ісі бойынша, ал екіншісі кеңейтілген мейіргерлік тәжірибе бойынша. Дегенмен, екі бағдарлама да клиникалық тәжірибеге бағытталған болса да, бұл дәреже әлі де мейіргер ісі бойынша ғылым магистрі деп аталады, дегенмен әдебиеттер басқа елдердегі сияқты Сауд Арабиясында мейіргерлер мен кеңейтілген тәжірибедегі мейіргерлердің созылмалы жетіспеушілігі бар деп болжайды. Сауд Арабиясында кеңейтілген мейіргер тәжірибесінің болмауы денсаулық сақтау мекемелеріндегі денсаулық сақтауды басқарудың жоғарғы деңгейіндегі

мейіргер ғалымдары мен саясаткерлер арасындағы алшақтыққа байланысты болуы мүмкін [14].

Ирландияда кеңейтілген мейіргер тәжірибесін құруға және қолдауға жауапты ұйым, мейіргер ісі мен акушердің кәсіби дамуы жөніндегі Ұлттық кеңес, тәжірибе мейіргер/акушер-мейіргер/ анестезиолог-мейіргер және клиникалық мейіргер маманына қойылатын рөлдер мен талаптарды нақты анықтайтын құрылым құрды. Ирландияда кеңейтілген тәжірибе мейіргерлерінің негізгі құзыреттері: клиникалық тәжірибедегі автономия, сарапшылық тәжірибе, кәсіби және клиникалық жетекшілік және зерттеулер. Кеңейтілген тәжірибе мейіргері мейіргер ісі немесе акушерлік саласында магистр немесе одан жоғары дәрежеге ие болуы керек және біліктілікке ие болғаннан кейін кемінде 7 жыл тәжірибесі болуы керек. Клиникалық мейіргер мен акушерлер мамандандырылған клиникалық бағыт, пациенттерді қорғау, білім беру және оқыту, аудит, зерттеу және кеңес беру арқылы анықталады. Олардың рөлінің негізгі бөлігі келісілген хаттамаларға сәйкес емдеуді бағалау, жоспарлау, бастау және бағалау қабілеті болып табылады. Клиникалық мамандардың мейіргер ісі немесе акушерлік мамандығы бойынша жоғары дипломы болуы керек және кем дегенде 5 жылдық біліктіліктен кейінгі тәжірибесі болуы керек, оған клиникалық мамандандыру саласында 2 жыл кіруі керек. Тәжірибе мейіргері мен клиникалық мейіргер екі тақырып бойынша да бекітілген курстан өткен жағдайда дәрі-дәрмектер мен иондаушы сәулеленуді тағайындай алады.

Бразилияда кеңейтілген мейіргерлік тәжірибені енгізу әлі де талқылаудың бастапқы сатысында. Бразилияның АМСК-те бағытталған біртұтас денсаулық сақтау жүйесі тапшылықтан, жоғары ауысымнан және дәрігерлердің біркелкі бөлінбеуінен зардап шегеді. Бұл халықтың сапалы және жан-жақты медициналық көмекке қол жеткізуіне қауіп төндіреді. Сонымен қатар, еңбек нарығында мемлекеттік денсаулық сақтау саласында жұмыс істеуге дайын мейіргерлер саны артып келеді, олардың қызметтерін тиімдірек пайдалануға болады. Кеңейтілген тәжірибе мейіргері сияқты жаңа профильдер бразилиялық АМСК-ті дамытуда және жалпы медициналық қамтуға қол жеткізуде маңызды рөл атқара алады. Кеңейтілген тәжірибе мейіргерде кеңірек тәжірибеге арналған арнайы білім, күрделі шешім қабылдау дағдылары және клиникалық дағдылар бар және олардың сипаттамалары тәжірибеге сертификатталған контекстке байланысты қалыптасады. Бастапқы медициналық көмекте кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері дәрігердің міндеттерін қамтитын кеңейтілген тәжірибе көлеміне ие және дәрігер жұмысын алмастыруға немесе толықтыруға арналған. Мейіргер ісі қазіргі уақытта Бразилияда реттелетін 24 денсаулық сақтау мамандарының бірі болып табыла-

ды, онда тек мейіргерлер, мейіргер техниктері және мейіргер көмекшілері мен акушерлер ғана мейіргерлік жұмыс істей алады. Сондай-ақ, мейіргер ісімен олар айналысатын мемлекетте юрисдикциясы бар аймақтық кәсіптік кеңесте тіркелген заңды білікті тұлғалар ғана айналыса алады. Кәсіби магистр дәрежесі бразилиялық контексте оқытудың ең қолайлы деңгейі болып табылады.

Денсаулық сақтауды жақсарту үшін жақсы дайындалған мейіргер жетекшілер қажет. Кеңейтілген тәжірибе мейіргерлері мен клиникалық мейіргер жетекшілері мейіргер ісі саласындағы денсаулық сақтау реформасын жүргізуге өте қолайлы. Мейіргерлер халықаралық деңгейде анықталған көшбасшылық құзыреттерге негізделген бұл рөлге барабар түрде дайындалуы керек. Сондықтан халықаралық деңгейде көшбасшылық құзыреттер мен онымен байланысты қасиеттерді анықтау қажет [19]. Кеңейтілген тәжірибе мейіргерлерінің құзыреттеріне арнайы клиникалық тәжірибе, коучинг және кеңес беру, ынтымақтастық, көшбасшылық, этикалық шешім қабылдау және зерттеу құзыреттілігі жатады. Кеңейтілген мейіргерлік тәжірибеге негізделген клиникалық көшбасшылық қолданатын басқару және күтім құрылымдарына қарсы тұруы мүмкін. Клиникалық көшбасшылық құзыреттер халықаралық зерттеулердің тақырыбы болып табылады және көшбасшылық үлгілері мен кеңейтілген мейіргерлік тәжірибе рөлі мен көшбасшылық салаларына негізделген клиникалық тәжірибеде сипатталуы және танылуы мүмкін. Мейіргерлік тәжірибедегі клиникалық көшбасшылық кеңейтілген тәжірибе мейіргері күрделі мейіргерлік жағдайларда күтім процестерін дербес басқарғанда, әсер етуде, өзгерту стратегияларын әзірлеуде және жүзеге асыруда, кеңес беруде, жаттықтыруда, оқытуда, денсаулық сақтау саласындағы басқа мамандармен және басшылықпен ынтымақтастықта және байланыста болғанда танылады [19].

Қорытынды

Қорытындылай келе, әлемнің әртүрлі елдерінде кеңейтілген мейіргерлік тәжірибенің белсенді дамуды жалғастыруда және денсаулық сақтаудың осы саласына көбірек мамандар тартылуда. Жаңа технологиялар, оқыту және біліктілікті арттыру арқылы бүкіл әлемдегі кеңейтілген практика мейіргерлері халыққа сапалы және қолжетімді қызмет көрсетуге мүмкіндік алады. Халықаралық деңгейде мейіргерлік тәжірибені жетілдіру бойынша ұсыныстар ретінде және денсаулық сақтаудың осы саласын одан әрі дамыту үшін елдер арасындағы ынтымақтастық пен тәжірибе алмасуды жүргізудің маңыздылығын атап өтуге болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Torrens C, Campbell P, Hoskins G, Strachan H, Wells M, Cunningham M, Bottone H, Polson R, Maxwell M. Barriers and facilitators to the implementation of the advanced nurse practitioner role in primary care settings: A scoping review. *Int J Nurs Stud.* 2020;104:103443. doi: 10.1016/j.ijnurstu.2019.103443.
2. Kilpatrick K, Savard I, Audet LA, Kra-Friedman A, Atallah R, Jabbour M, Zhou W, Wheeler K, Ladd E, Gray DC, Henderson C, Spies LA, McGrath H, Rogers M. A global perspective of advanced practice nursing research: A review of systematic reviews protocol. *PLoS One.* 2023;24(1):e0280726. doi: 10.1371/journal.pone.0280726.
3. Rosa WE, Fitzgerald M, Davis S, Farley JE, Khanyola J, Kwong J, Moreland PJ, Rogers M, Sibanda B, Turale S. Leveraging nurse practitioner capacities to achieve global health for all: COVID-19 and beyond. *Int Nurs Rev.* 2020;67(4):554-559. doi: 10.1111/inr.12632.
4. Schönenberger N, Sottas B, Merlo C, Essig S, Gysin S. Patients' experiences with the advanced practice nurse role in Swiss family practices: a qualitative study. *BMC Nurs.* 2020;23(19):90. doi: 10.1186/s12912-020-00482-2.
5. Norful AA, de Jacq K, Carlino R, Poghosyan L. Nurse Practitioner-Physician Comanagement: A Theoretical Model to Alleviate Primary Care Strain. *Ann Fam Med.* 2018;16(3):250-256. doi: 10.1370/afm.2230.
6. Advanced Practice Nurse Roles. IvyPanda. 2021. <https://ivypanda.com/essays/advanced-practice-nurse-roles/>
7. Wong FKY. Development of advanced nursing practice in China: Act local and think global. *Int J Nurs Sci.* 2018;31(5):101-104. doi: 10.1016/j.ijnss.2018.03.003.
8. Wong FKY, Lau ATY, Ng R, Wong EWY, Wong SM, Kan ECY, Liu E, Bryant-Lukosius D. An Exploratory Study on Exemplary Practice of Nurse Consultants. *J Nurs Scholarsh.* 2017;49(5):548-556. doi: 10.1111/jnu.12324.
9. Kwon SH, Park MH, Kim HS. Education, Role, and Prospects of Advanced Practice Nurses in Hospice and Palliative Care in South Korea. *J Hosp Palliat Care.* 2021;1;24(1):1-12. doi: 10.14475/jhpc.2021.24.1.1.
10. Norful AA, Swords K, Marichal M, Cho H, Poghosyan L. Nurse practitioner-physician comanagement of primary care patients: The promise of a new delivery care model to improve quality of care. *Health Care Manage Rev.* 2019;44(3):235-245. doi: 10.1097/HMR.000000000000161.
11. A Almutairi H, N Alharbi K, K Alotheimin H, Gassas R, S Alghamdi M, A Alamri A, M Alsufyani A, S Bashatah A. Nurse Practitioner: Is It Time to Have a Role in Saudi Arabia? *Nurs Rep.* 2020;9;10(2):41-47. doi: 10.3390/nursrep10020007.
12. Gysin S, Sottas B, Odermatt M, Essig S. Advanced practice nurses' and general practitioners' first experiences with introducing the advanced practice nurse role to Swiss primary care: a qualitative study. *BMC Fam Pract.* 2019;27;20(1):163. doi: 10.1186/s12875-019-1055-z.
13. Altermatt-von Arb R, Stoll H, Kindlimann A, Nicca D, Lauber E, Staudacher S, Sailer Schramm M, Vökt F, Zúñiga F. Daily practices of advanced practice nurses within a multi-professional primary care practice in Switzerland: a qualitative analysis. *BMC Prim Care.* 2023;21;24(1):26. doi: 10.1186/s12875-023-01977-y.
14. Grešš Halász Beáta, Majerníková L'udmila, Obročníková Andrea, Hudáková Anna, Vojteková Marta. Developing the advanced practice nursing role in Slovakia: Perception, education, and practice. *Journal of the American Association of Nurse Practitioners.* 2021;33(11):916-923. doi: 10.1097/JXX.0000000000000460
15. Parker JM, Hill MN. A review of advanced practice nursing in the United States, Canada, Australia and Hong Kong Special Administrative Region (SAR), China. *Int J Nurs Sci.* 2017;4(2):196-204. doi: 10.1016/j.ijnss.2017.01.002.
16. Coyne I, Comiskey CM, Lalor JG, et al. An exploration of clinical practice in sites with and without clinical nurse or midwife specialists or advanced nurse practitioners, in Ireland. *BMC Health Serv Res.* 2016;151. doi:10.1186/s12913-016-1412-8
17. Magnago C, Pierantoni C. Situational analysis and reflections on the introduction of advanced practice nurses in Brazilian primary healthcare. *Hum Resour Health.* 2019;90. doi: 10.1186/s12960-021-00632-w
18. Heinen M, van Oostveen C, Peters J, Vermeulen H, Huis A. An integrative review of leadership competencies and attributes in advanced nursing practice. *J Adv Nurs.* 2019;75(11):2378-2392. doi: 10.1111/jan.14092.
19. Blanck-Köster K, Roes M, Gaidys U. Clinical-Leadership-Kompetenzen auf der Grundlage einer erweiterten und vertieften Pflegepraxis (Advanced Nursing Practice) : Ein Scoping-Review. *Med Klin Intensivmed Notfmed.* 2020;115(6):466-476. doi: 10.1007/s00063-020-00716-w.